

RECENZIJ A

1. Bendra informacija apie vadovėlio rankraštį

Pavadinimas: *Istorija. Vadovėlis 12 (IV gimnazijos) klasei*

Autoriai: Virginijus Navickas, Artūras Svarauskas

Dalykas, klasė: Istorija, 12 klasė

Leidykla: UAB „Ugda“

Vadovėlio dalys, puslapių skaičius: 228

Vadovėlis skirtas 12 klasės mokiniams. Tai „Ugdos“ leidyklos išleisto vadovėlio 11 (III gimnazijos) klasei tęsinys. Nuo kitų 12 klasei skirtų vadovėlių skiriasi apimtimi – visa medžiaga talpinama į vieną knygą.

2. Vadovėlio komplekto rankraščio turinio vertinimas

Vadovėlio medžiaga apima laikotarpį nuo Pirmojo pasaulinio karo iki mūsų dienų. Vadovėli sudaro keturi skyriai: *Visuomenė Tarpukario epochoje, Visuomenė Antrojo pasaulinio karo epochoje, Visuomenė šaltojo karo metais ir komunizmo žlugimo Europoje laikais, Šiuolaikinės visuomenės gyvenimas ir Lietuvos visuomenės kaita nepriklausomoje valstybėje*. Šiuose skyriuose išdėstyta medžiaga atitinka Vidurinio ugdymo bendrųjų programų tematiką.

Vadovėlio pradžioje autoriai supažindina su vadovėlio sandara ir trumpai paaiškina kaip dirbti su vadovėliu. Kiekvieną skyrių sudaro skirtingas temų skaičius. Beje, nėra skyriaus įžangos, kurioje trumpai ir apibendrintai būtų pristatomi skyriaus tikslai, ką mokiniai turėtų išmokti, kokius įgūdžius, nuostatas tobulinsis arba ugdysis. Vadovėlio skyrius baigiamas kartojimu ir gana ilgu rekomenduojamos literatūros sąrašu. Nors ir sunkiai įžiūrimas (labai smulkus šriftas), sąrašas padės istorija besidomintiems mokiniams, norintiems pagilinti, papildyti žinias, pasirinkti reikiamą literatūrą

Skyriaus kartojimo užduotis (nubraižyti minčių žemėlapi) yra labai gera, tinkama šiuolaikiniam mokymui(si), nes leidžia darbą pamokoje organizuoti tiek bendradarbiaujant, tiek individualiai, ugdo mokinių kūrybiškumą, socialumą ir komunikavimą, padeda susisteminti ir išmokti medžiagą, atitinka mokinių, turinčių įvairių mokymosi stilių poreikius. Pavyzdžiui, *Nubraižykite kuo daugiau minčių žemėlapių visoms skyriaus temoms. Braižykite dviejų rūšių žemėlapius...* (III skyrius, 182 p.).

Gerai, kad paaiškinama, kaip braižyti minčių žemėlapi, tačiau užduotis (nubraižyti minčių žemėlapių visoms skyriaus temoms) skiriama kiekvieno skyriaus pabaigoje, kelia abejonių.

Prasmingiau būtų visą skyrius (ypač trumpesniųjų skyrių) medžiagą sujungti į vieną minčių žemėlapi. Taip mokiniai atskirų temų medžiagą sujungtų į vientisą sistemą ir susidarytų aiškesnį laikotarpio visuminį vaizdą.

Kartojimo užduotis „*Kiekvienai temai sugalvokite probleminių klausimų. Parašykite 100–110 žodžių rišlius, logiškus, argumentuotus istorijos tekstus, kuriuose išanalizuokite iškeltus klausimus. Tekstą turi sudaryti iškelta problema, jos argumentuotas sprendimas ir išvada.*“ (I skyrius, 76 p.) yra prasmingi, ugdo mokinių aukštesnius gebėjimus, sudaro galimybę tarpdalykinei integracijai, ugdo raštingumo, komunikavimo kompetencijas, teksto interpretavimo ir samprotavimo gebėjimus.

Tačiau dėl riboto pamokos laiko, ilgi argumentuoti tekstai negalės būti aptariami per pamoką. Susiaurinus apimtis (temų ar žodžių), leidus mokiniams pasirinkti (vieną ar kelias temas), būtų skiriama daugiau dėmesio kiekvieno mokinio poreikiams, labiau atsižvelgiama į individualius gebėjimus.

Vadovėlio skyriai suskirstyti į temas. Temą sudaro probleminiai klausimai, pagrindinis tekstas, papildantys ar paaiškinantys šaltiniai, iliustracijos, žemėlapiai, užduotys ir klausimai bei darbas su istorijos šaltiniais.

Vadovėlio temos kartu su užduotimis ir iliustracijomis apima nuo 2,5 iki 4,5 rankraščio puslapių. Paragrafai (temos) prasideda problemineis (taip nurodo autoriai) klausimais. Tačiau dauguma jų formuluojami ne kaip problema, o kaip paprasti klausimai, prasidedantys klausiamaisiais žodžiais kas, kur, kada, koks, kokie. Pavyzdžiui, *Koks pagrindinis tikslas buvo keliamas tarpukario Lietuvos kultūros atstovams?* (I skyrius, 71p.). *Kokie pagrindiniai Jungtinių Tautų Organizacijos uždaviniai?* (III skyrius, 114 p.) Nepaisant to, jie padės mokiniams mokytis, padės suvokti paragrafo esminius dalykus, suprasti, ir pritaikyti svarbiausią temos medžiagą. Pavyzdžiui, *Kodėl Lietuvą didžiosios pasaulio valstybės pripažino tik 1922 m.* (I skyrius, 35 p.). *Kokią reikšmę Vokietijos ir SSRS 1939 m. sutartys turėjo Europos istorijai?* (II skyrius, 78 p.). *Kokia Lietuvos įstojimo į NATO ir ES reikšmė.* (IV skyrius, 193 p.)

Problemieji klausimai gerai dera su temos užduotimis ir klausimais. Pavyzdžiui, III skyriaus temos „Šaltasis karas“ įžanginiai klausimai (*Kodėl po Antrojo pasaulinio karo kilo įtampa tarp JAV ir SSRS. Kokios buvo šaltojo karo reiškimosi formos? Kokie buvo pagrindiniai įtampos židiniai.*) dera su temos pabaigos užduotimis. Prašoma pagrįsti teiginį: *Po Antrojo Pasaulinio karo su susiformavo dvipolė galios pusiausvyra, kurioje išsiskyrė du konfliktuojantys galios centrai, sutelkę visus aplink save įmanomus sąjungininkus, paaiškinti Šaltojo karo raiškos būdus ir pateikti pavyzdžių, išnagrinėti karinius konfliktus, remiantis duotu planu, įvertinti šaltojo karo poveikį konfliktuojančių pusių visuomenėms.* (III skyrius, 125 p.) Toks tinkamas grįžtamasis ryšys padės

mokiniam mokytis, stebėti savo rezultatus, įsivertinti ir planuoti savo mokymąsi, taigi ugdys mokėjimo mokytis kompetenciją.

Pagrindinis temos tekstas yra suskirstytas į pastraipas. Sąvokos sukirčiuotos ir paryškintos, tačiau atskirai neišskirtos, jos paaiškinamos tiesiog tekste. Deja, ne visada šie paaiškinimai yra pakankamai tikslūs ir aiškūs. Pavyzdžiui, *Valstiečiai, ūkininkai vengė atiduoti savo nuosavybę valstybei. Valdžia tokius žmones vadino **buožėmis, liaudies priešais**. Šios sąvokos reiškė, kad jie są priešai.* (III skyrius, 141 p.) *Penktoji SSRS suirimo priežastis tai – sovietinio elito, svarbių sprendimų priėmėjų, įvairių vadovų noras keistis. Jie įvardijami nomenklatūra* (IV skyrius, 169 p.)

Autorių tekstai nesudėtingi, lengvai skaitomi ir suprantami, neperkrauti informacija, juose nedaug datų. Dažnai pateikiama ne viena, bet kelios istorinių įvykių, faktų ar asmenybių vertinimo interpretacijos, keli požiūriai, neperšama nuomonė – taip formuojamas mokinių kritinis mąstymas. Pavyzdžiui, II skyriaus temoje „Lietuva nacistinės okupacijos metais“ analizuojamas skirtingas lietuvių požiūris į žydų tautybės žmones nacių okupacijos metais (II skyrius, 103 – 104 p.), III skyriaus temoje „Visuomenė ir kultūra“ parodomas skirtingas A. Sniečkaus vaidmuo (kaip „ūkininko“ ir kaip idėjinio komunisto). (III skyrius 106 – 157 p.)

Didelis vadovėlio privalumas tas, kad išryškintos svarbiausios įvykių priežastys, nurodomi įvykių padariniai. Tai padeda mokiniams suprasti priežasčių ir padarinių tarpusavio ryšį, įvykių, reiškinų ir procesų reikšmę visuomenės raidai.

Siekdami sudominti mokinius, autoriai pasitelkia vaizdingesnių žodinės išraiškos priemonių: metaforų, palyginimų. Tačiau kai kurios metaforos ne visada tinkamai naudojamos ir tekstą primityvina. Pavyzdžiui, *Tik per plauką buvo išvengta tiesioginio JAV ir SSRS karo, nes įtampos židiniu tapo JAV kaimynystėje esanti Kuba.* (III skyrius, 124 p.)

Kartais tekstuose trūksta nuoseklumo, šokinėjama nuo vienos minties prie kitos. Pavyzdžiui, *XX a. trečiame dešimtmetyje 15 procentų žmonių gyveno miestuose, šeštojo dešimtmečio pabaigoje - 40 procentų, o aštuntojo dešimtmečio pabaigoje - 60 procentų. Tačiau Lietuva neturėjo laisvės, ji buvo okupuota. O žmonių nuvarymas nuo žemės vyko prievartiniu būdu – nusavinant valstiečių nuosavybę. Dalis pramonės įmonių darbą organizavo pagal sovietinį planavimo modelį ir gamino prekes ne Lietuvos visuomenei, tačiau visas SSRS reikmėms.* (III skyrius, 156 p.)

Pasitaiko nepakankamai tikslių ir logiškų teiginių. Pavyzdžiui, *Vėliau šie komunistai buvo uždrausti, o A. Brazausko liniją palaikiusieji pakeitė pavadinimą į Lietuvos demokratine darbo partija. Dar vėliau jie pasivadino socialdemokratais.* (IV skyrius, 176 p.), *Tarpukariu Lietuva didžiųjų valstybių buvo apibūdinama kaip maža, tačiau labai svarbi ir principinga valstybė. Maža ji buvo laikoma dėl to, kad 1918 m. nedaug Europos politinių lyderių tikėjo, kad Lietuva išliks nepriklausoma ir demokratine.* (III skyrius, 64 p.)

Autorių tekstuose pasitaiko netikslumų ir klaidelių. Pavyzdžiui, 1933 m. *A. Hitleris demokratiniu keliu išrinktas vyriausybės vadovu – reichskancleriu.* (I skyrius, 31 p.). Tokiems siekiams įgyvendinti buvo sugalvotas planas. 1939 m. rudenį pagal SSRS ir Vokietijos sutartį Lietuvai atiteko ilgai Lenkijos okupuotas Vilnius ir dalis Vilniaus krašto. (II skyrius, 93 p.)

Nors autorių tekstai nešališki etninės priklausomybės, lyties, etninės grupės, įsitikinimų atžvilgiu, tačiau pasitaiko, kad dėl netvarkingai sudėlioto teksto, atsiranda neetiška prasmė. Pvz., *Lietuva regione pirmavo pagal gimstamumą: Latviją ji lenkė du kartus, Estiją – net tris. Bet Lietuva pirmavo ir pagal kūdikių mirtingumą. Šalyje labai trūko medikų. Šioje specialybėje, kaip ir teisės studijose, universitete dominavo tautinės mažumos.* (I skyrius 59 p.)

Pagrindinį vadovėlio tekstą papildė į tekstą integruotos ištraukos iš įvairių sutarčių, įstatymų, nutarimų, atsiminimų, grožinės literatūros. Tai padeda mokiniams geriau suprasti vadovėlio medžiagą, įsigilinti į laikotarpio problemas, pagrįsti teiginius šaltinių medžiaga. Gaila, kad paragrafo (temos) klausimai ir užduotys nepakankamai siejami su šių šaltinių medžiaga, taip neišnaudojama galimybė pritaikyti darbo su šaltiniais įgūdžius.

Temos iliustracinė medžiaga tvarkingai sunumeruota, tačiau nėra gausi. Tai – karikatūros, lentelės, nuotraukos, dokumentai. Santykinai mažai žemėlapių, jų galėtų būti ir daugiau.

Vadovėlio iliustracinė medžiaga padeda tiksliau suprasti įvykius, įsiminti specifinę informaciją, lokalizuoti įvykius, orientuotis erdvėje. Pavyzdžiui, *Suraskite žemėlapyje svarbiausius teritorinius pokyčius po Pirmojo pasaulinio karo. Padarykite išvadas.* (I skyrius, 13 p.)

Deja, nedaug klausimų ir užduočių, kurie būtų siejami su iliustracine (pagrindinio teksto) medžiaga.

Kiekvieno paragrafo pabaigoje yra 3–6 klausimai ir užduotys. Jie padeda tikrinti ne tik istorijos žinias, bet ir gebėjimą jas taikyti, skatina mokinius kritiškai mąstyti, lyginti, apibendrinti ir daryti išvadas, vertinti ir interpretuoti, ieškoti informacijos internete. Pavyzdžiui, *Dalis Antrojo pasaulinio karo įvykių įvairių šalių istoriografijoje ir visuomenėje yra interpretuojami skirtingai. Suraskite įvairiuose informacijos šaltiniuose 2–3 Antrojo pasaulinio karo įvykių skirtingas interpretacijas ir paaiškinkite, kuo skirias požiūriai į tą patį įvykį. Pasvarstykite, kokie veiksniai lemia, kad egzistuoja skirtingi požiūriai į tą patį įvykį.* (II skyrius, 90 p.)

Daug įdomių motyvuojančių užduočių, kurios pasitarnaus diskusijų klasėje rengimui, tautiškumo ir pilietiškumo, pasididžiavimo savo tauta ir valstybe ugdymui. Pavyzdžiui, *Amerikiečių istorikas A.E. Senas knygoje „Lietuvos valstybės atkūrimas 1918–1919 m.“ rašo: „Aišku, kad ne viena nauja valstybė, ypač tokia maža kaip Lietuva, negalėjo atsirasti be pagalbos iš užsienio, juo labiau, kad visos trys didelės valstybės turėjo savo planų Lietuvoje. Rusijos žlugimas, Vokietijos pralaimėjimas ir Antantės suvaržymai Lenkijai nulėmė Lietuvos atsiradimą. Žinoma, pačių lietuvių*

nuopelnai negali būti nepastebėti, tačiau neturėtų būti pervertinami“ Ar pritartumėte šiai nuomonei? Savo atsakymą pagrįskite. (I skyrius, 41 p.).

Pavyzdžiui, 2011 m. buvo vykdomas projektas tarpukario laikinosios sostinės Kauno iškiliosioms asmenybėms išrinkti. Tarp jų buvo Juozas Tumas- Vaižgantas, Kipras Petrauskas, Vytautas Landsbergis – Žemkalnis, Steponas Darius, Tadas Ivanauskas, Antanas Gustaitis, Juozas Eretas, Juozas Zikaras, Vladas Nagevičius – Nagys, Jonas Vileišis, Vladas Kuzma. Jeigu būtų vykdomas projektas, kurio metu būtų renkami iškiliausi visos Lietuvos kultūros ir mokslo žmonės tarpukariu, tai kokias jūs pasiūlytumėte asmenybes. Remdamiesi žiniomis ir surinkta papildoma informacija savo pasirinkimą argumentuokite. (I skyrius, 75 p.)

Temos klausimai ir užduotys dažniausiai skirti individualiam mokinių darbui, mažoka užduočių, kuriose autoriai paskatintų mokinius bendradarbiauti, dirbti grupėmis. Tiesa, tai galės padaryti dėstantys mokytojai pamokose. Užduotys tokias galimybes suteikia.

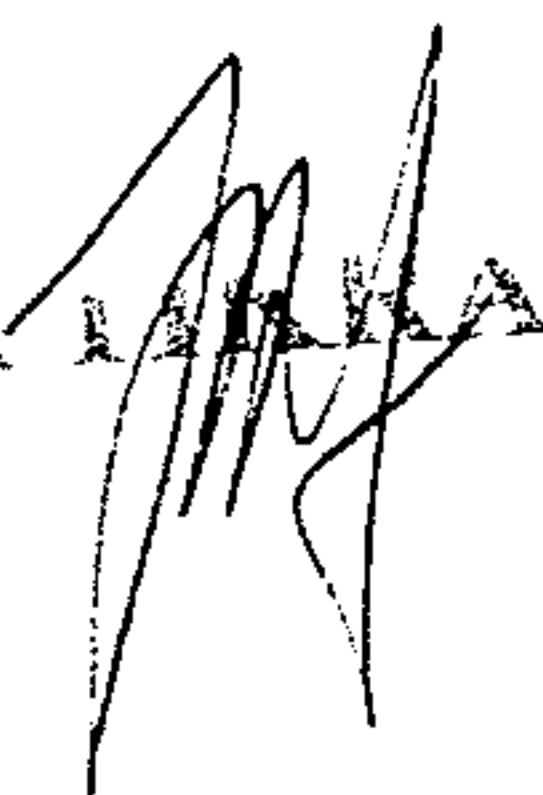
Darbas su šaltiniais sudaro tarsi atskirą, savarankišką vadovėlio dalį. Šaltinių medžiaga įdomi ir įvairi. Tai – ištraukos iš dokumentų, istorikų darbų, politinių veikėjų kalbos ir filosofų samprotavimai, straipsniai iš laikraščių, atsiminimai, diagramos, karikatūros.

Vis dėlto, šaltinių medžiaga susijusi su temos medžiaga: ją praplečia, pagilina, o šaltinių užduotys moko kelti klausimus ir problemas, ieškoti problemų sprendimų būdų. Pavyzdžiui, *Remdamiesi šaltiniais suformuluokite du – tris klausimus. Pagal šiuos klausimus išanalizuokite pateiktus šaltinius ir padarykite išvadą.* (III skyrius, 98 p.)

Šaltinių užduotyse atkreipiamas dėmesys į dabartinės visuomenės problemas ir kviečiama diskutuoti. Pavyzdžiui, *Problemos nagrinėjamos šiame tekste, aktualios ir dabartinei Europos visuomenei? Savo atsakymą pagrįskite, surenkite klasėje diskusiją.* (III skyrius, 138 p.).

Pavyzdžiui, *Žemiau yra pateikta ištrauka iš vieno žymaus JAV politologų, sociologų ir valstybės veikėjų – Z. Brzezinskio 1993 m. parašytos knygos „Nevaldomas pasaulis. Globalinė sumaištis XXI amžiaus išvakarėse“ Jis pristatydamas savo knygą rašė: „Ši knyga – ne pranašystė, o neatidėliotinas perspėjimas. Joje rašoma apie tai, kas gali įvykti XXI a. pradžioje, taip pat apie tai, kam negalima leisti įvykti“ Kurios autoriaus mintys išsipildė? Remdamiesi žiniomis ir papildoma informacija pagrįskite savo nuomonę.* (IV skyrius, 190 p.)

Šaltinių medžiagoje daug karikatūrų. Jų nagrinėjimas mokys mokinius informacijos paieškos iš kitokių nei rašytinių šaltinių, ugdys pastabumą ir kūrybiškumą. Pavyzdžiui, *Karikatūrose atsispindi tam tikri Antrojo pasaulinio karo įvykiai. Išvardinkite karikatūrose vaizduojamus įvykius ir surašykite chronologine tvarka. Paaiškinkite kiekvienos karikatūros pagrindinę mintį.* (I skyrius, 91 p.)

KURIAI

Tačiau kai kurių rašytinių šaltinių ištraukų tekstai yra pernelyg sunkūs ir ilgi, todėl žemesniųjų gebėjimų mokiniams bus sunkiai įveikiami. Pavyzdžiui, ištrauka iš A Hitlerio knygos „Mano kova“ užima visą rankraščio puslapį. (I skyrius, 33p.)

Vadovėlyje išryškėja autorių vertybinė nuostata pateikti įvairaus pobūdžio šaltinių ir idėjų, leisti mokiniams patiems lyginti skirtingas pažiūras su vertybėmis, taip susiformuoti ir pagrįsti savo poziciją.

3. Išvados

Parengtas istorijos vadovėlis „Istorija. Vadovėlis 12 (IV gimnazijos) klasei“ atitinka Bendrojo ugdymo dalykų turinio vertinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Ugdymo plėtotės centro direktoriaus 2012 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. VK-14) 6 punkte nurodytus reikalavimus ir yra rekomenduojama leidybai.

Vadovėlio tekstinė ir vaizdinė medžiaga padeda ugdyti mokinių dalykines ir bendrąsias kompetencijas.

Siūlyčiau autoriams tekste ir žemėlapiuose ištaisyti netikslumus ir klaidas, sukonkretinti pagrindinio teksto iliustracijoms ir šaltiniams skirtas užduotis, kai kuriuos rašytinius istorijos šaltinius sutrumpinti, parengti lengvesnių užduočių.

Izolda Zakarauskiene
2014-11-13

Kopija tikra
Administracijos sekretorė

Jovita Avizienienė
20.11.14

